

Rukiye DEMİR^{1*}

Ayten TAŞPINAR²

*Sorumlu Yazar e mail:
rukiye_kiyimik@hotmail.com

¹T.C. Sağlık Bakanlığı,
Tekirdağ Şehir Hastanesi,
Tekirdağ, Türkiye

²Aydın Adnan Menderes
Üniversitesi Sağlık Bilimleri
Fakültesi, Ebelik Bölümü,
Aydın, Türkiye

Demir R., Taşpınar A. 0-12
Aylık Bebeği Olan Annelerin
Ek Gıdalara Erken Başlama
Nedenleri ve Etkileyen
Faktörler. Haliç Üniv Sağ Bil
Der. 2022;5(2) 73-85

Demir R., Taşpınar A. Factors
Affecting the Reasons
for Early Initiation of
Complementary Foods by
Mothers with 0-12 Months-
Old Babies. Haliç Uni J
Health Sci. 2022;5(2) 73-85

Geliş Tarihi: 05.07.2021

Kabul Tarihi: 24.06.2022

* Bu çalışma, 4. Uluslararası
5. Ulusal Ebelik Kongresi
(6-9 Kasım 2019 Ankara)'nde
sözlü bildiri olarak
Sunulmuştur.

ARAŞTIRMA

0-12 AYLIK BEBEĞİ OLAN ANNELERİN EK GIDALARA ERKEN BAŞLAMA NEDENLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Öz

Bu çalışma, 0-12 aylık bebeği olan annelerin ek gıdalara erken başlama nedenlerini etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapıldı. Tanımlayıcı-kesitsel tipteki araştırma, Aydın ilindeki bir aile sağlığı merkezinde yapıldı. Araştırmanın evrenini, Aydın ili Çine ilçesinde bulunan bir aile sağlığı merkezine Mart-Aralık 2017 tarihleri arasında gelen, 0-12 aylık bebeği olan anneler (n=300), örneklemini 170 anne oluşturdu. Araştırmanın verileri “Anket Formu” ile yüz yüze görüşme yöntemiyle toplandı. Veriler sayı ve yüzde olarak ifade edildi, Mann Whitney-U testi ile incelendi. Çalışmaya katılan annelerin yarısından fazlasının ilk 4-6 ay içerisinde ek gıdaya başladıkları (%58,2), ek gıdalara erken başlama nedenlerinin en çok bebeğinin doymadığını (%25,3), kilo almadığını (%15,2) düşünmeleri ve bebeğin çok ağlaması (%18,5) olduğu saptandı. Kadınların %71,8’inin anne sütü ve emzirme ek gıda, %55,2’inin ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli konularında sağlık kuruluşlarından bilgi aldığı belirlendi. 25 yaşın üzerinde olan, gelir durumunun düşük olduğunu düşünen, vajinal doğum yapan, ek gıda, ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli ile ilgili eğitim alan annelerin bebeklerine sadece anne sütü verme sürelerinin daha yüksek olduğu saptandı ($p<0,05$). Çalışmada, bebeklerin sadece anne sütü alma sürelerinin annelerin yaşı, gelir durum algısı, doğum şekli, ek gıda, ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli ile ilgili konularda eğitim alma durumları gibi faktörlerden etkilendiği sonuçlarına ulaşıldı. Annelere bebeklerine ilk altı ay sadece anne sütü vermelerinin önemi hakkında prenatal dönemden başlayarak verilecek eğitimler konu ile ilgili gelişme sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anne sütü, emzirme, ek gıda, bebek.

RESEARCH

FACTORS AFFECTING THE REASONS FOR EARLY INITIATION OF COMPLEMENTARY FOODS BY MOTHERS WITH 0-12 MONTHS-OLD BABIES

Abstract

This study was carried out to determine the factors affecting the early start of complementary foods in mothers with 0-12 months old babies. The descriptive-cross-sectional study was conducted in a family health center in Aydın province. The population of the study consisted of mothers (N=300) with 0-12 months old babies who came to a family health center in Aydın province Çine district between March and December 2017, and 170 mothers were included in the sample. The data of the research were collected by face-to-face interview method with the “Questionnaire Form”. Data were expressed as numbers and percentages, differences between

groups were analyzed with the Man Witney U test. More than half of the mothers participating in the study started complementary foods in the first 4-6 months (58.2%), the most common reasons for starting solid foods early were that their baby was not full (25.3%), weight gain (15.2%), and the baby crying a lot. (18.5%) was found. It was determined that 71.8% of the women received information from health institutions about breast milk and breastfeeding supplementary food, 55.2% about the time and form of transition to complementary foods. It was determined that mothers who are over 25 years old, think that their income is low, give birth vaginally, and receive training on supplementary food, the time and form of transition to complementary foods, have higher duration of exclusive breastfeeding to their babies ($p<0.05$). We think that the education to be given to mothers about the importance of giving their babies only breast milk for the first six months, starting from the prenatal period, will provide improvement in the subject.

Keywords: Breast milk, breast-feeding, supplementary food, baby.

1. Giriş

Sadece anne sütü ile beslenme; ilk altı ay bebeğe anne sütünden başka bir besin maddesinin (su da dâhil) verilmemesidir (1-3). Bebekler için doğumundan itibaren en uygun ve ideal beslenme şekli sadece anne sütü ile olan beslenme şeklindedir. Doğumdan sonra bebeğin altı ayına kadar bu şekilde beslenmesiyle gelişmekte olan ülkelerde beş yaş altı çocuk ölümlerinin azaltılabileceği vurgulanmaktadır (4,5). Bu nedenle Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), doğumdan itibaren bebeklerin ilk altı ay sadece anne sütü ile beslenmesini, altıncı ayından sonra ayına göre uygun gıdalar ve yöntemlerle ek gıdaların başlanılarak, anne sütü alımının en az iki yaşına kadar devam ettirilmesi gerektiğini belirtmektedir (6).

DSÖ'ye göre, gelişmekte olan ülkelerde bebeklerin ilk 6 ayda sadece anne sütü alma oranı %38'dir (6). Ülkemizde ilk besin olarak bebeklere anne sütü verme oranının yüksek olmasına rağmen, ayları ilerledikçe bebeklere anne sütü ile birlikte başka besinler verilmeye başlanmakta, bebeklerin sadece anne sütü alma süreleri kısalmaktadır (8). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)'na göre; annelerin ek gıdalara erken başlamaya yönelik eğilimleri olduğu, bebeklerin sadece %41'inin ilk 6 ayda sadece anne sütü ile beslendiği, ortanca emzirme süresinin 0-35 aylık çocuklar için yaklaşık 16-17 ay, ortanca sadece anne sütü ile emzirme süresinin yaklaşık 1-2 ay olduğu saptanmıştır (7). Konu ile ilgili olarak yapılan bazı çalışmaları incelediğimizde; Çalışkan ve Bayat, annelerin %32,7'sinin ilk 4 ay bebeklerine sadece anne sütü verdiklerini, Sivri çalışmasında, annelerin %57,4'ünün 4-6 ayda, %20,5'inin ise ilk bir ay içerisinde bebeklerine ek gıda verdiklerini, Jain

ve ark. annelerin yarıdan fazlasının (%51,2) bebeklerine ilk 6 ayda anne sütü dışında ek gıdaya başladıklarını, anneler tarafından bebeklerini sadece anne sütüyle beslemenin istenildiği şekil ve zamanda sürdürülmediğini saptamıştır (10,11). Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve DSÖ tarafından bebeklerin anne sütü alma oranlarını artırmaya yönelik hazırlanan rapora göre; dünyada emzirme ile ilgili önerilen şartları tam olarak yerine getiren bir ülke bulunmamakta olup, bebeklerin sadece %40'ı ilk 6 ayda anne sütü almaktadır. Ayrıca yine bu raporda; ilk 6 ay sadece anne sütüyle beslenme oranının 2025 yılında %50'ye yükselmesi hedefine ulaşılması durumunda, çocuk hastalıklarının ve sağlık masraflarının azalacağı ve beş yaşından küçük 520 bin çocuğun yaşamının kurtulacağı, kısa bir dönem içinde 300 milyar dolar tutarında ekonomik yarar sağlanacağı vurgulanmaktadır (6,12).

Büyüyüp gelişen bebeğin gün geçtikçe enerji ve besin ögesi gereksinimi artmakta, bu artışla birlikte bebeğin gereksinimleri anne sütüyle karşılanamamaktadır (6,13). Uygun besinlerle erişkin tip beslenmeye yavaş yavaş geçilen ve bebeğin ek gıdalara alıştırtılmasını içeren bu dönem "ek besinlere geçiş dönemidir" ve bebeğe bu dönemde anne sütüyle birlikte uygun besinlerin verilmesi, bebeğin bu besinlere alıştırtılması dönemidir (14). Ek besinlere geçiş dönemi, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde bebek ölüm oranlarının en yüksek olduğu dönem olmakla birlikte, bu dönemde bebeğin büyüme ve gelişmesinin izlenmesi, annelerin ek besinlere geçiş dönemiyle ilgili konularda bilinçlendirilmesi bebek sağlığı açısından son derece önemlidir (1,11). Annelerin ilk altı ay

bebeklerine sadece anne sütü verme süresi ve ek gıda başlama nedenleri farklılık göstermektedir. Annenin eğitimi, çocuk sayısı, gelir düzeyi, doğum şekli, mesleği, kentleşme, toplumsal ve kültürel özellikler annenin emzirme ve ek gıdaya başlama davranışlarını etkilemektedir (15-17). Bu çalışmanın amacı; 0-12 aylık bebeği olan annelerin ek gıdalara erken başlama nedenlerini etkileyen faktörleri belirlemektir.

Araştırma Soruları:

- 0-12 aylık bebeği olan annelerin ek gıdalara erken başlama nedenleri nelerdir?
- 0-12 aylık bebeği olan annelerin ek gıdalara erken başlamasını etkileyen faktörler nelerdir?

2. Gereç ve Yöntem

2.1. Araştırmanın Tipi, Yapıldığı Yer ve Zamanı

Araştırma tanımlayıcı-kesitsel olarak, 1 Mart-31 Aralık 2017 tarihleri arasında, Aydın ilinin Çine ilçesinde bulunan bir Aile Sağlığı Merkezi (ASM)'nde yapıldı.

2.2. Araştırmanın Evreni ve Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini, Aydın ilinin Çine ilçesinde bulunan bir ASM'ye Mart-Aralık 2017 tarihleri arasında gelen, 0-12 aylık bebeği olan anneler oluşturdu. Araştırmada örneklem hacminin hesaplanması, Sivri'nin çalışmasındaki verilere dayalı olarak yapıldı. Bu araştırmanın verilerine dayalı olarak, G*Power 3.1.9.2 programı ile gücü: 0.95, $\alpha=0,05$, $n=300$ alınarak yapılan hesaplamada; etkisi: 0.19 olarak bulundu. Araştırmada örnekleme alınması gereken en az birey sayısı; G*Power 3.1.9.2 ile etkisi: 0.19, $\alpha= 0,05$, power: 0.95 alınarak hesaplandı ve 158 olarak bulundu. Örneklem hacmi %10 artırarak toplamda 170 anne ile araştırma tamamlandı ($n=170$).

Araştırmaya alınma kriterlerini; annelerin 0-12 aylık bebeğinin olması, ek besinlere bebeklerinin ilk 6 ayında başlaması, sağlıklı bir bebeğe sahip olması, iş birliği ve iletişime açık olması, dışlama kriterlerini ise, annenin ya da bebeğinin doğum sonu dönemde yoğun bakımda yatması, 37. gebelik haftasından önce doğum yapması,

konjenital anomalili bebeğinin olması ve doğum sonu komplikasyon gerçekleşmiş olması oluşturdu.

2.3. Veri Toplama Araçları ve Verilerin Toplanması

Araştırmanın yapıldığı tarihlerde, herhangi bir nedenle ASM'ye başvuran ve araştırmaya alınma kriterlerine uyan anneler araştırmaya davet edildi. Daha sonra araştırmaya katılmayı kabul eden annelerin yazılı ve sözlü onamları alınarak veriler toplandı. Verilerin toplanmasında toplam 38 soru içeren ve literatür doğrultusunda (2,8,10,11,13) hazırlanan "Anket Formu" kullanıldı. Uygulama öncesinde formun nasıl uygulanacağı ve araştırmanın amacı hakkında tüm annelere gerekli bilgilendirme yapıldı, form sorumlu araştırmacı tarafından yüz yüze görüşme tekniğiyle ASM'nin bir odasında annelere uygulandı ve anketin uygulanması 20 dakika sürdü.

Anket formunda; anne, baba ve bebeğe ait tanıtıcı bilgiler (18 soru), bebeklerin anne sütü ve ek gıda alma durumları, annelerin bebeklerinin 0-6 aylık dönemlerinde ek gıdaya başlama nedenleri, anne sütü ve ek gıdayla ilgili konularda bilgi alma durumları gibi bazı bilgileri sorgulayan sorular (13 soru) yer aldı. Hazırlanan anket formunun anlaşılabilirliği ve uygulanabilirliğini değerlendirebilmek için 10 anneye pilot uygulama yapıldı. Formda gereken düzeltmeler yapıldıktan sonra, forma son şekli verildi.

2.4. İstatistiksel Analiz

Verilerin istatistiksel analizleri, Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 24,0 paket programı kullanılarak yapıldı. Veriler sayı ve yüzde olarak ifade edildi, gruplar arası farklılıklar Mann Whitney-U testi ile incelendi. Tüm analizler için $p<0,05$ değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edildi.

2.5. Araştırma Etik Yönü

Araştırmanın etik kurul onamı, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan (Protokol No:2017/008),

kurum izni Aydın Halk Sağlığı Müdürlüğü'nden (Sayı:19866188/605.01) alındı.

2.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın sadece bir bölgede ve ASM'de yapılmış olmasından dolayı araştırma bulguları tüm annelere ve bölgeye genellenemez.

3. Bulgular

Çalışmaya katılan annelerin, yaş ortalaması $31,1 \pm 4,6$ (min=19, max=42) olup, %62,4'ünün en fazla ortaokul mezunu olduğu, %84,1'inin herhangi bir işte çalışmadığı (ev hanımı), %65,3'ünün çekirdek aileye sahip olduğu, %84,1'inin gelir durumunun orta/iyi (gelir gidere denk/fazla) olduğunu düşündüğü saptandı. Annelerin %67,6'sının normal vajinal doğum yaptığı, yaşayan çocuk sayısı ortalamasının $2,11 \pm 0,07$ (min=1, max=4) ay olduğu, annelerin bebeklerinin yaş ortalamalarının $7,7 \pm 4,6$ (min=1, max=12) ay olduğu saptandı. Annelerin %71,8'inin anne sütü ve emzirme, %55,2'sinin ek gıdalar, ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli konularında bilgi aldıkları bulundu (Tablo 1).

Çalışmaya katılan annelerin, %71,7'sinin bebeğini doğumdan sonra ilk bir saat içinde emzirdiği, ilk bir saat içinde bebeklerini emzirmeyen annelerin ise emzirmeme nedeni olarak; "sütüm gelmedi" (%35,4), "bebekte problem vardı/küvezde kaldı" (%27), "bebek emmedi" (%16,7), "sezaryenden geç çıktım" (%12,6), "meme ucumda problem vardı" (%8,3) ifadelerini kullandığı belirlendi. Doğumdan sonra annelerin %81,2'sinin bebeklerine ilk anne sütü verdikleri, %15,3'ünün bebeklerine ikinci aydan, %58,2'sinin 6. aydan önce herhangi bir ek gıda vermeye başladıkları saptandı. Annelerin, bebeklerine sadece anne sütü verme sürelerinin ortalama 3,5 ay olduğu belirlendi (Tablo 2).

Çalışmaya katılan annelerin %54,7'sinin ek gıdaya kendi istekleri ile başladıkları ve ilk ek gıda olarak formül mama verdikleri, %59,2'sinin bebeklerine ilk kez 2-3. aylıkken formül mama başladıkları saptandı. Çalışmaya katılan annelerin %64,7'sinin bebeklerine formül mama dışındaki ek gıdalara başlama zamanını en fazla 2-3. ay olarak ifade ettikleri saptandı. Annelerin bebeklerine başladıkları ilk ek gıdaların sırasıyla;

formül mamalar/diğer mamalar (%50,3), yoğurt (%26,3), çorbalar (%8,2), meyve suları ve püreleri (%12,2), muhallebi/cici bebe (%3) olduğu belirlendi (Tablo 3). Çalışmaya katılan anneler, bebeklerinin ilk 6 aylık dönemlerinde ek gıdalara başlama nedenlerini; "bebeğimin doymadığını düşünüyordum" (%25,3), "bebeğim çok ağlıyordu" (%18,5), "bebeğim kilo almıyordu" (%15,2), "yaşlılarından zayıftı" (%9,8), "sütüm yetersizdi/yoktu" (%7,6)", "her şeyden tatmasını istiyordum" (%6,1), "anne sütünün vitamin açısından bebeğime yetmeyeceğini düşündüm" (%4,7)", "çalışıyordum/emziremiyordum" (%1,9), "reklamlarda gördüm sağlıklı diye" (%1,6), "çevremdekilerin baskısı çok oldu" (%1,6), "kayınvalidem veriyor/beni dinlemiyor" (%1,6), "sağlık çalışanı tavsiye etti" (%1,4), "hasta oldu emmeyi reddetti" (%0,8) olarak ifade ettikleri saptandı (Tablo 3).

25 yaşın üzerinde olan annelerin 25 yaş ve altında olanlara göre ($p=0,032$), gelir durumlarını kötü algılayanların orta/iyi algılayanlara göre ($p=0,010$), vajinal doğum yapanların sezaryen olanlara göre ($p=0,001$), ek gıda, ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli ile ilgili eğitim alanların eğitim almayanlara göre ($p=0,041$) bebeklerine sadece anne sütü verme sürelerinin istatistiksel olarak anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptandı (Tablo 4).

4. Tartışma

0-12 aylık bebeği olan annelerin, ek gıdalara erken başlama nedenlerini etkileyen faktörleri belirlemek amacı ile yapılan bu çalışmada; annelerin çoğunluğunun (%71,8) anne sütü ve emzirme, yarısından fazlasının (%55,2) ek gıdalar, ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli konularında bilgi aldıkları belirlendi. Yapılan bir çalışmada annelerin çoğunluğunun (%62,2) anne sütü ve beslenme hakkında, başka bir çalışmada ise, yarısından fazlasının (%58,9) ek gıdalar ve ek gıdalara geçiş süreci hakkında bilgi aldıkları, diğer bir çalışmada ise; annelerin çok az bir kısmının (%10) emzirme ve ek besinler hakkında bilgi sahibi oldukları belirlenmiştir (5,14,29). Ayrıca yapılan çalışmalarda gebelikte ve doğumdan sonra emzirme, anne sütü, ek gıdaya geçiş gibi konularda annelere verilen eğitimin emzirmenin

başlangıcını ve süresini önemli ölçüde etkilediği ortaya koyulmuştur (13,18). Çalışmamızın bu bulgusu, literatür ile benzerlik göstermekte olup, annelerin yarısından fazlasının konu ile ilgili bilgi aldıklarını görmek sevindiricidir. Emzirme hem annenin hem de bebeğin sağlığını etkileyen önemli beslenme şeklidir ve annelerin emzirmeyi başarıyla sürdürebilmeleri için bilgi ve desteğe gereksinimleri vardır. Emzirme konusunda iyi eğitilmiş bir sağlık profesyoneliyle sağlanan bu destek, annenin bebeğini sadece anne sütü ile besleme süresini olumlu şekilde etkileyecektir.

Çalışmaya katılan annelerin, çoğunluğunun (%71,7) bebeklerini doğumdan sonra ilk bir saat içinde emzirdiği, ilk besin olarak bebeklerine anne sütü verdiği bulundu (%81,2). Annelerin bebeklerini ilk yarım saatte emzirmeme nedenlerine yönelik “sütüm gelmedi, bebekte problem vardı/küvezde kaldı, bebek emmedi, sezaryenden geç çıktım, meme ucumda problem vardı” ifadelerini kullandığı saptandı. Annelerin bebeklerini yarım saat içerisinde emzirmeye başlama oranı; Madagaskar’da yapılan bir çalışmada %78; İngiltere’de ise %77,7 olarak, ülkemizde TNSA bu oranı %71, Bolat ve ark. %56,9 ve Çifçili ve ark. %98,9 olarak buldu (18-21). Ayrıca literatürde çalışmamıza paralel olarak, annelerin bebeklerine çoğunlukla ilk verdikleri besinin anne sütü olduğuna yönelik bulgular yer almaktadır (15,29). Bu bakımdan araştırmamızın sonuçları literatürle uyumluuydu.

Ülkemizde emzirmenin yaygın olmasına ve bebek dostu hastane sayılarının artmasına rağmen, annelerin bebeklerini ilk altı ay sadece anne sütü ile besleme oranı halen istenilen düzeyde değildir. TNSA, annelerin ek gıdalara erken başlama eğilimlerinin olduğu, altı aydan küçük bebeklerin %41’inin sadece anne sütü aldığı belirlenmiştir. Çalışmamızda annelerin bebeklerine sadece anne sütü verme süre ortalamasının (3,50±1,60 ay) ve sadece anne sütü verme oranlarının (%58,2’sinin 6 aydan az) düşük olduğu görüldü. Bu konuda yapılan bazı çalışmalar sonuçlarımızı destekler nitelikte olup (5,11,18,19), Çifçili ve ark. annelerin yarıya yakınının (%44,6) ve Sivri ise; annelerin dörtte birinin (%20,5) ilk bir ay, Bolat ve ark. altı aylık olduğunda bebeklerin yarıya yakınının (%47,2) anne sütü dışında başka bir besin aldığını, Jain

ve ark. annelerin yarıdan fazlasının (%51,25) bebeklerine ilk altı ayda katı ve yarı katı gıda verdiklerini belirlemiştir. Çalışmamızda annelerin bebeklerine altı aydan önce ek gıdaya başlama ve sadece anne sütü verme konusundaki davranışlarının yapılan diğer araştırma sonuçlarından farklı olmadığı görülmektedir. Annelerin etkin bir emzirme tutumu sergilemesinde sağlık politikalarının ve personelinin bu konudaki bilgisi, tutumu ve inançları önemlidir. Anneye bakım veren sağlık profesyonelleri, emzirme oranlarının artırılmasında ve bebeklere ilk altı ay sadece anne sütü verilmesinin önemini anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. Annelere, bebeklerine ilk altı ay sadece anne sütü vermelerinin önemi ve ek besinlere geçme şekli ve zamanı konusunda eğitimler verilmeli ve ek gıdalara erken başlamanın riskleri anlatılmalıdır. Ayrıca mama gibi anne sütü yerine kullanılan ürünlerin dağıtımı, reklamı ve pazarlaması konusunda gerekli politikaların oluşturulması ve uygulanması konusunda ülke çapında gerekli hassasiyet gösterilmelidir.

Çalışmaya katılan annelerin yarıdan fazlası kendi isteğiyle (%54,7), aile büyüklerinin (%18,2), doktorun (%15,9), ebe/hemşirelerin (%11,2) önerisiyle ek gıdalara başladığını ifade etmiş, bebeklerine ek gıdaya başlarken ilk verdikleri gıdaların formül mama ve diğer mamalar (%50,3), yoğurt (%26,3), meyve suyu/püreleri (%12,2), çorbalar (%8,2), muhallebi/cici bebe (%3) olduğu belirlendi. Samlı ve ark. annelerin anne sütü verme kararlarına evdeki büyüklerin, çevrenin, basılı yayın organlarının ve sağlık çalışanlarının etkili olduğunu belirtmektedir. Sivri çalışmasında; annelerin yaklaşık yarısının (%49,5) çevresindeki kişilerin etkisiyle bebeklerine ek gıda vermeye erken başladıklarını ortaya konmuştur (11,23). Genel olarak annelerin bebeklerine ek besinleri başlamada etki altında oldukları, kültür, inanç ve görüşlerinin bu konuda etkili olduğu, bebeklerine verdikleri ek gıdaların değişiklik gösterdiği bilinmektedir (1,8). Yılmazbaş ve ark. 0-4 ay arasında bebeklerine ek besin vermeye başlayanlarda bebeklerine ilk formül mamalar, 4-6 ay arasında evde hazırlanan besinler ve formül mamalar verdiklerini, Kaya ve ark. annelerin en çok ev yapımı çorba, yoğurt, meyve püresi, hazır mama ile ekmek içi, inek sütü ve bisküvi gibi besinleri bebeklerine

ek gıda olarak veremeye başladığını, Yayan ve ark. annelerin bebeklerine başladıkları ilk besinlerin en çok yoğurt, meyve suyu, çorba suyu olduğu belirlenmiştir (13,16,17). Çalışmamızda annelerin bebeklerine ek gıdaya başlarken ilk verdikleri gıdaların büyük oranda formül mama ve diğer mamalar olduğu, yapılan çalışmalarda ise annelerin bebeklerine ilk verdikleri gıdaların değişiklik gösterdiği görülmektedir. Sağlık personelleri bu konuda sorumluluk almalı, annelere bebekleri için en uygun besinin kendi sütleri olduğu şeklinde bilgi vermelidir (8). Ayrıca ay olarak büyük bebeklerde bile ek besin olarak mama verilmesi, annelerin hangi besinlerin bebeği için uygun olup olmadığını bilmemesinden kaynaklandığını söyleyebiliriz. Annenin ek besinlere geçiş sürecinde yaşadıkları sorunların, onları diğer hazırlanması kolay gıdalara yönlendirmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Bu noktada annelere evde kolayca hazırlayacağı taze ve sağlıklı besinler konusuyla ilgili eğitim verilmesi bebek sağlığı açısından son derece önemlidir. Fakat burada dikkat çekilmesi gereken konu; çalışmamızda annelerin yarıya yakınının (%55,2) ek gıdalar, yarıdan fazlasının ise (%71,8) anne sütü/emzirme konularında bilgi aldığını ifade etmesine karşın bu bilgilerini bebeklerini beslemede uygulamadıklarıdır. Sağlık çalışanları, burada yol gösterici konumunda olsa da aldıkları eğitimleri uygulamaktan sorumlu olan annedir. Etkin sağlık politikalarının uygulanması, sağlık çalışanlarının bu konudaki özverisi ve annenin sorumluluğu bebeklerin sağlıklı beslenmelerinde önemli rol oynayacaktır.

Çalışmamızda, annelere yöneltilen bebeğinize ilk altı ayda ek gıdaya başlama nedeniniz nedir? Sorusuna anneler en çok; bebeğimin doymadığını düşünüyordum (%25,3), bebeğim kilo almıyordu, yaşitlarından zayıftı (%25), çok ağlıyordu (%18,5), sütüm yetersizdi, gelmiyordu (%7,6), her şeyden tatsız diye düşündüm (%6,1), anne sütünün vitamin açısından bebeğe yetmeyeceğini düşündüm (%4,7) cevaplarını verdi. Bolat ve ark. anneler bebeklerinin ilk altı aylarında sütünün yetmediği düşüncesiyle (%35,3) bebeğinin çok ağladığını (%16,4) ve kilo almadığını (%13,8) ifade ederek anne sütü dışı beslenmelere yöneldiğini, Sivri ve ark. ise annelerin sütü yetmediği (%38,8), ek gıdaya

başlama zamanı olduğunu (%31,3) ve bebeğin ihtiyacı olduğunu düşündüğü (%13,4) için ek gıdalara bebeklerinin ilk altı aylık dönemlerinde başladığını saptamıştır (11,18). Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, bebeklerine erken dönemde ek besinlere başlama nedenleri olarak sütünün yetmediğine yönelik annelerin inanç ve tutumunun belirleyici rol oynadığı belirtilmektedir. Kritik bir dönem olan bebeklerin ilk altı aylık dönemlerinde özellikle ebenin danışman ve eğitici rolünü kullanarak, büyüme ve gelişmesi normal olan bebeğin takibinde annelere bebeğin yeterli kilo alımı olduğunu, ilk altı ay bebeğin büyüme ve gelişmesi için anne sütünün yeterli olacağını vurgulaması önemlidir. Annenin sütü azalmış ise, sütünü arttırmasına yönelik yapılacaklar konusunda bilgilendirilmesi gereklidir. Ayrıca çalışan annelerin anne sütünü sağma ve saklama konusunda bilgilendirilerek, ilk altı ay bebeklerine sadece anne sütü verme konusunda cesaretlendirilmelidir.

Eğitim seviyesinin bebeklerin ilk altı ay sadece anne sütü ile beslenme süresini olumlu etkilediğini gösteren çalışmalar bulunmakla birlikte, aksini vurgulayan çalışmalar da mevcuttur (25,26). Çalışmamızda annelerin eğitim seviyesi yükseldikçe annelerin bebeklerine ilk altı ay sadece anne sütü verme sürelerinin (ay) azaldığı görülmekle birlikte istatistiksel olarak anneler arasındaki bu farkın anlamlı olmadığı saptandı. Kanada'da yapılan bir çalışmada eğitim seviyesi yüksek olan annelerin bebeklerini daha kısa süre sadece anne sütü ile besledikleri belirlenmiş olmasına rağmen, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışmada da eğitim seviyesi yüksek olan annelerde bu oranın arttığı saptanmıştır (24,26). Yine literatürde yapılan başka çalışmalarda da annenin eğitim düzeyinin artmasının annelerin bebeklerine sadece anne sütü verme süresini pozitif yönde etkilediği saptanmıştır (18,27). Bizim araştırmamızda çıkan sonuca baktığımızda, çalışan annelerin bebeklerini besleme sürelerinin gün içerisinde çalışmayan annelere göre azaldığından kaynaklanıyor olabileceği bunda bebeklerinin sadece anne sütü alma sürelerini etkilediği düşünülebilir.

Çalışmamızda annelerin yaş gruplarının, bebeklerine ilk altı ay sadece anne sütü verme süreleri arasında fark olduğu, 25 yaşın üzerinde

olan annelerin bebeklerini sadece anne sütü ile besleme süresinin (ay) daha yüksek olduğu belirlendi. Kaya ve ark. annelerin yaşı küçüldükçe ek besinlere daha erken dönemde başladığı, 25 yaşından küçük olanların tamamına yakınının (%95,3) bebeklerinin ilk altı aylık dönemlerinde ek besin verdiğini, Carmichael ve ark. yirmi yaşının altındaki annelerin ek besinlere erken başladığını saptamıştır (13,30). Bu duruma annelerin yaşları arttıkça deneyimlerinin, bilgi birikiminin, gözlem ve duyularının da artmasının neden olabileceğini, erken yaştaki annelerin bu konularda bilgi eksikliklerinin giderilmesi, anneye verilecek eğitimlerin yaş gruplarına göre planlanması uygun olacaktır.

Annelerin büyük çoğunluğunun (%84,1) gelir durum algılarının orta/iyi (gelir gidere denk/fazla) olduğu belirlenmiş, annelerin gelir durum algılarının, bebeklerine ilk altı ay sadece anne sütü verme sürelerini etkilediği, gelir durum algısı kötü olan annelerin bebeklerini daha fazla (ay olarak) sadece anne sütüyle besledikleri bulundu. Çalışmamızın bulgusu literatürle benzerdir (23,27). Çalışmamızda ortaya çıkan bu sonucu, annelerin maddi durumu kötüleştiği gibi mama gibi anne sütü yerine bebeklerine verebilecekleri besinleri maddi imkânsızlıklar nedeniyle alamamalarından kaynaklandığını düşünmekteyiz. İlk altı ay bebeklerin sadece anne sütü ile beslenmesinin, birçok açıdan sağladığı faydaları göz önüne aldığımızda, çalışmamızın bu sonucunu olumlu karşılamaktayız.

Çalışmamıza katılan annelerin çalışma durumlarının, bebeklerin ilk altı ay sadece anne sütü almalarını istatistiksel olarak etkilemediği, fakat çalışan annelerin bebeklerine daha az süre sadece anne sütü ile verdiğini söyleyebiliriz. Konu ile ilgili Etiyopya'da yapılan çalışmada, ev hanımı olan annelerin bebeklerine sadece anne sütü verme oranlarının daha yüksek olduğu, Hong Kong'da yapılan başka çalışmada benzer şekilde çalışmayan annelerin daha geç dönemde bebeklerine anne sütü vermeyi bıraktıkları saptanmıştır (24,28). Yapılan çalışmalarda annelerin çalıştıkları işe başlama zamanının bebeklerin sadece anne sütü ile beslenme süresini uzatmada önemli rol oynadığı belirlenmiştir (16). Bu nedendir ki bebeklerin sadece anne sütü ile beslenme oranını artırmak amacıyla annelere

verilecek destek ve eğitimin yanında çeşitli düzenlemeler yapılarak, annenin çalışırken de bebeğini emzirebilmesine fırsat verilmelidir.

Annelerin %65,3'ünün çekirdek aile tipine sahip olduğu, annelerin ek gıdalara erken başlama nedenleri ile aile tipi arasında anlamlı bir fark olmadığı bulundu. Ancak, annenin sahip olduğu aile tipi ile emzirmeyi bırakma nedenleri arasında negatif yönlü, orta kuvvette bir korelasyon olduğu, aile tipi çekirdek aileden geniş aileye doğru giderken emzirmeyi bırakmanın azaldığı saptanmıştır. Literatürde kadınların emzirme davranışını ilk olarak geniş aile içerisinde, emziren kadınlar ile bir arada yaşayarak öğrendiği belirtilmektedir (36). Ancak, son yıllarda çekirdek ailelerin artması kadınlar için bu öğrenme fırsatlarını azaltmıştır. Dolayısıyla annelerin aileleri tarafından destek almadığında ya da kalabalık aile içerisinde bulunmadığında, anneliğe uyumu ve bebekle arasındaki bağın gelişmesinde güçlükler yaşadığı, kendilerini yetersiz ve yalnız hissettikleri ve bu yüzden bebeği emzirmekte güçlük yaşadıkları belirtilmektedir. Bu nedenle doğum yapan ve emziren anne için aile üyeleri tarafından verilen doğum sonrası emzirme desteğinin etkili emzirmenin sürdürülmesi açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızda annelerin doğum şekillerinin, bebeklerine ilk altı ay sadece anne sütü verme sürelerini etkilediği, normal vajinal yolla doğum yapan annelerin bebeklerini daha fazla sürede sadece anne sütü ile besledikleri saptandı. Literatürde annelerin doğum yapma şekillerinin bebeklerine ilk altı ay sadece anne sütü durumuna etkisi hakkında kesin sonuçlar mevcut değildir. Örneğin; Agboado ve ark. ve Bolat ve ark. annelerin doğum şeklinin bebeklerine ilk altı ayda sadece anne sütü verme durumlarını etkilemediğini, buna karşın Al-Shab ve ark. normal doğum yapan annelerin bebeklerinin altıncı ayında sadece anne sütü verme oranlarının daha yüksek olduğunu bildirmiştir (18,21). Sezaryen doğumlardan sonra emzirmeye başlama zamanının geciktiğini, annelerin bebeklerine anne sütü verme sürelerinin kıaldığını gösteren çalışmalar göz önüne alındığında ve sezaryen doğum oranlarının ülkemizde yüksek olduğu düşünüldüğünde çalışmamızda ortaya çıkan sonucu normal karşılamaktayız. Yapılan çalışmalarda da sezaryenle

doğum yapan annelerin bebeklerini emzirmeye başlamada geciktiği, doğum sonu erken dönemde anne sütü dışında mama verildiği ve bunların sonuçta bebeklerine ilk altı ay ek besin vermeye daha eğilimli oldukları belirlenmiştir (29,31). Bundan dolayı, sezaryenle doğumun anne bebek sağlığını üzerine yarattığı olumsuz etkilerinin düşünülerek, sezaryen endikasyonlarının daha uygun konulması, bu yöntemle doğum yapanlarında doğum sonu erken emzirmeye başlatılması, en önemlisi sezaryen doğum sonrasında annelerin erken emzirmeye başlaması konusunda ebe/hemşirelerin özen göstermesi gerekmektedir.

İlk kez anne olan kadımlarla, en az bir çocuğa sahip annelerin bebeklerini emzirme durumlarının farklı olduğu, ikiden çok gebelik geçiren annelerin eski emzirme deneyimlerinin, son gebeliklerindeki bebeklerini emzirme durumunu etkilediği gösterilmiştir (24,25). Çalışmamızda ise annelerin yaşayan çocuk sayısının bebeklerine ilk altı ay sadece anne sütü verme sürelerini etkilemediği belirlendi. Sivri ve Atmaca ek gıdalara başlama zamanı ile çocuk sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu; 0-3 ay arası ek besinlere başlayan ve başlanması gerektiğini düşünen kadınların en büyük grubunu (%24) 2-5 arası çocuğu olan kadınlar oluştururken, 4. aydan sonra ek gıdaya başlanması gerektiğini düşünen kadınların en büyük grubunu (%92) ise çocuğu hiç olmayanlar oluşturmuş, yapılan başka bir çalışmada da bir çocuğu olanların, birden fazla çocuğu olan annelere göre sadece anne sütü verme sürelerinin anlamlı derecede yüksek olduğunu saptanmıştır (11,29). Literatürde, annelere emzirme ve ek gıdalara yönelik verilen danışmanlıkların, annelerde olumlu emzirme davranışının oluşmasına katkı sağladığı belirtilmektedir (22). Ancak annelere bu danışmanlıkları verirken, annenin gebelik sayısı ve daha önceki bebeklerini besleme davranışıyla ilgilide değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Çalışmaya katılan ek gıda, ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli ile ilgili bilgi alan annelerin bebeklerine daha fazla süre sadece anne sütü verdiği, bunun istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bolat ve ark. konu ile ilgili eğitim alan annelerin altıncı ayda sadece anne sütü verme oranının, eğitim almayan annelere

oranla daha yüksek olduğu, İmdad ve ark. emzirme danışmanlığının postpartum 4-6. haftaya kadar etkili emzirmede, prenatal ve postnatal dönemlerde verilen danışmanlığın ise ilk 6 ay sadece anne sütü verme oranında önemli artışa neden olduğunu, Onbaşı ve ark. gebelerin konu ile ilgili bilgi alması halinde bebeklerin ilk altı ayda sadece anne sütü ile beslenme oranında ve süresinde artış olduğunu belirtmiştir (18,34,35). Literatürde gebelikte ve doğum sonrası dönemde annelere verilen ek gıdalarla ilgili eğitimlerin bebeklerin altıncı ayına kadar annelerin emzirme davranışlarına olumlu etkisine bakıldığında, gebelikte başlanarak doğum sonrası da devam ettirilen eğitimlerin bebek sağlığını yükseltmede büyük katkı sağlayacağını düşünmekte, bu konuda yapılan çalışmalarla bizim çalışmamızın sonuçlarının uyumlu olduğunu görmekteyiz. Fakat annelerin sadece anne sütü verme sürelerini büyük oranda etkileyecek olan, onların ek gıda, ek gıdaya geçiş zamanı ve şekli konularında eğitim alma durumlarının istenilen seviyelerde olmaması üzücüdür. Ayrıca annelerin büyük çoğunluğunun (%71,8) anne sütü/emzirme, yarıdan fazlasının ise (%55,2) ek gıda/ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli konularına yönelik bilgi almış olmasına rağmen ilk altı ay sadece anne sütü verme sürelerinin düşük olması annelere verilen bu eğitimlerin etkili olmadığı ve eğitimin niteliğinin artırılması gerektiğini düşündürmektedir. Bu konuda yapılması gereken önemli uygulamalardan biri doğum öncesi dönemden başlanarak, doğum ve doğum sonu dönemlerinde dâhil olduğu tüm dönemlerde emzirme, anne sütü ve önemi, ek gıdaya geçiş konularında verilecek olan kapsamlı eğitimlerdir. Ayrıca bu eğitimlerin yazılı ve görsel materyaller, destek grupları ve birebir görüşmeler ile desteklenmesi gerekli olup, eğitilmiş profesyonellerle annelere bu konuda sağlanan desteğin önemli katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

5. Sonuç ve Öneriler

Çalışmamızda, bebeklerin sadece anne sütü alma sürelerinin annelerin yaşı, gelir durum algısı, doğum şekli, ek gıda, ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli ile ilgili konularda eğitim alma durumları gibi faktörlerden etkilendiği bulundu.

Ayrıca anneler doğumdan sonraki aylarda bebeğinin doymadığını, yeterli beslenmediğini ve yaşlılarından zayıf olduğunu, kilo almadığını, sütünün yetmediği gibi çeşitli düşüncelere kapılarak bebeklerinin doymadığı ve sütlerinin onlara yetmediği duygusuna kapılmışlardı. İlk altı ay normal büyüme ve gelişme oranına sahip olan bebeklerin annelerine kendi sütünün bebeğinin sağlıklı büyüme ve gelişmesi için yeterli olduğu söylenerek, bebeklerine ilk altı ay ek gıda başlamama konusunda bilinçlendirilmelidir. Bunun yanı sıra, annenin destek sistemlerinin artırılarak yükünün hafifletilmesi, cesaretlendirilmesi, emziren annenin takdir edilmesi, sağlık personelinin gebelikte başlamak üzere bu konularda eğitimler planlaması ve annelerin bilgi eksikliklerin giderilmesi gerekmektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı

Yazarlar herhangi bir çıkara dayalı ilişki durumu olmadığını beyan etmiştir.

Araştırma Desteği

Çalışmayı maddi olarak destekleyen hiçbir kişi ya da kuruluş yoktur.

Yazar Katkıları

Yazar Katkıları Fikir: RD, AT; Tasarım: RD, AT; Literatür tarama: RD; Veri toplama: RD, İstatistik: RD, AT; Yazım: RD; Eleştirel inceleme: AT

Kaynaklar

1. Taşkın L. Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği. 16. Baskı. Ankara: Akademisyen Kitabevi; 2020.
2. Irmak N. Anne sütünün önemi ve ilk 6 ay sadece anne sütü vermeyi etkileyen unsurlar. *Jour Turk Fam Phy.* 2016;7(2):27-31. doi: 10.15511/tjtfp.16.02627
3. Martín-Iglesias S, Santamaría-Martín MJ, Alonso-Álvarez A, Rico-Blázquez M, Cura-González I, Rodríguez-Barrientos R, et al. Effectiveness of an educational group intervention in primary healthcare for continued exclusive breastfeeding. *BMC Pregnancy and Childbirth.* 2018;18:59. <https://doi.org/10.1186/s12884-018-1679-3>

4. Guo S, Fu X, Scherpbier RW, Wang Y, Zhou H, Wang X, Hipgrave DB. Breastfeeding rates in central and western China in 2010: implications for child and population health. *Bull World Health Organ.* 2013;91:322-31.
5. Jain S, Thapar RK, Gupta RK. Complete coverage and covering completely: Breast feeding and complementary feeding: Knowledge, attitude, and practices of mothers. *Medical Journal Armed Forces India.* 2018;74:28-32. doi: 10.1016/j.mjafi.2017.03.003
6. World Health Organization. Infant and young child feeding [Internet]. 2015 [Erişim Tarihi 1 Mayıs 2020]. Erişim adresi: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44117/9789241597494_eng.pdf?ua=1
7. T.C. Sağlık Bakanlığı, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etüdleri Enstitüsü. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması [Internet]. 2019 [Erişim Tarihi 1 Mayıs 2020]. Erişim adresi: http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA2018_ana_Rapor.pdf.
Demir R, Özçırpıcı B. Bir sağlık ocağı bölgesinde yaşayan 0-2 yaş çocuklarda malnütrisyon sıklığı ve malnütrisyon saptanan çocukların annelerine verilen eğitimin etkisi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi.* 2014;57:183-190.
8. Rodrigues C, Teixeira R, Fonseca MJ, Zeitlin J, Barros H. prevalence and duration of breast milk feeding in very preterm infants: a 3-year follow-up study and a systematic literature review. *Paediatr Perinat Epidemiol.* 2018;32(3):237-46. doi:10.1111/ppe.12457.
9. Çalışkan Z, Bayat M. Annelerin bebek bakımı uygulamaları ve etkileyen faktörler: bir Kapadokya örneği. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2011;14(2):23-30.
10. Sivri B. 0-6 Aylık Bebeği Olan Annelerin Katı Gıdaya Geçiş Süreci ve Emzirmeye İlişkin Bilgi ve Uygulamaları. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2014;5(1):59-65.
11. United Nations International Children's Emergency Fund. <http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32793>. 2 Ocak 2019'da erişildi.
12. Kaya Z, Yiğit Ö, Erol M, Gayret Ö. Altı-yirmi dört ay arası yaş grubunda beslenmeyle ilgili anne ve babaların bilgi ve deneyimlerinin değerlendirilmesi. *Med Bull Haseki.* 2016;54:5-70.
13. Sabbağ Ç. Kent ve kırsalda annelerin 0-24 aylık çocukları besleme davranışları. *International Journal of Human Sciences.* 2013;(10)1:279-292.

14. Parks EP, Shaikhkhalil A, Groleau V, Wendel D, Stallings VA. Feeding healthy infants, children, and adolescents. In: Kliegman RM, Stanton BF, St. Schor NF, Geme III JW, Behrman RE, eds. *Nelson Textbook of Pediatrics* 20th ed. Philadelphia: Elsevier Saunders; 2016:286–295.
15. Yılmazbaş P, Kural B, Uslu A, Sezer G, Gökçay G. Annelerin gözünden ek besinlere başlama nedenleri ve annelerin mamalar hakkındaki düşünceleri. *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi*. 2015;78(3):76-82
16. Yayan E, Ulutaş A, Çalışkan Z, Emre O. Ek besine geçişte katkılı gıda kullanımına ilişkin anne görüşlerinin değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*. 2016;5(2):5-11.
17. Bolat F, Uslu S, Bolat G, Bülbül A, Arslan S, Çelik M, Cömert S, Nuhoglu A. İlk altı ayda anne sütü ile beslenmeye etki eden faktörler. *Çocuk Dergisi* 2011;11(1):5-13.
18. Çiğçili SY, Akgün TY, Akman M, Ünal PC, Uzuner A, Kalaca S. Risk factors for early weaning among babies followed-up in a baby-friendly primary care unit in İstanbul. *RISK*. 2011;66:71.
19. Peters MD, McArthur A, Munn Z. Safe management of expressed breast milk: A systematic review. *Women Birth*. 2016;29(6):473-481. doi: 10.1016/j.wombi.2016.05.007.
20. Agboado G, Michel E, Jackson E, Verma A. Factors associated with breastfeeding cessation in nursing mothers in a peer support programme in Eastern Lancashire. *BMC Pediatr*. 2010;10:37. <http://dx.doi.org/10.1186/1471-2431-10-3>.
21. Bai DL, Fong DY, Tarrant M. Factors Associated with Breastfeeding Duration and Exclusivity in Mothers Returning to Paid Employment Postpartum. *Matern Child Health J*. 2015;19(5):990-9. doi: 10.1007/10995-014-1596-7
22. Yi DY, Kim SY. Human breast milk composition and function in human health: from nutritional components to microbiome and micrornas. *Nutrients*. 2021;13(9):3094. doi: 10.3390/nu13093094
23. Setegn T, Belachew T. Factors associated with exclusive breastfeeding practices among mothers in Goba district, south east Ethiopia: a cross-sectional study. *Int Breastfeed J*. 2012;7(1):1-8.
24. Bai DL, Fong DYT, Tarrant M. Previous breastfeeding experience and duration of any and exclusive breastfeeding among multiparous mothers. *Birth*. 2015;42(1):70–77.
25. Newby RM, Davies PS. A prospective study of the introduction of complementary foods in contemporary Australian infants: What, when and why? *J Paediatr Child Health*. 2015;51(2):186-91. doi: 10.1111/jpc.12699. Epub 2014 Jul 25
26. Bagul AS, Supare MS. The infant feeding practices in an urban slum of Nagpur, India. *J Clin Diagn Res*. 2012;6(9):1525-7.
27. Inoue M, Binns CW. Infant feeding practices and breastfeeding duration in Japan: A Review. *Int Breastfeed J*. 2012;7:1-15. doi:10.1186/1746-4358-7-15
28. Shoji H, Shimizu T. Effect of human breast milk on biological metabolism in infants. *Pediatr Int*. 2019;61(1):6-15. doi: 10.1111/ped.13693.
29. Hundshammer C, Minge O. In love with shaping you-influential factors on the breast milk content of human milk oligosaccharides and their decisive roles for neonatal development. *Nutrients*. 2020;12(11):3568. doi: 10.3390/nu12113568.
30. Al-Sahab B, Lanes A, Feldman M, Tamim H. Prevalence and predictors of 6-month exclusive breastfeeding among Canadian women: a national survey. *BMC Pediatr* 2010;10:20. <http://dx.doi.org/10.1186/1471-2431-10-20>
31. Li T, Tao XW, Zhang SM, Dai YH. The breast milk lead levels among Chinese population. *Environ Sci Pollut Res Int*. 2018;25(21):20562-20568. doi: 10.1007/s11356-018-2471-7.
32. Renfrew MJ, McCormick FM, Wade A, Quinn B, Dowswell T. Support for healthy breastfeeding mothers with healthy term babies. *Cochrane Database Syst Rev*. 2012;5:Cd001141.
33. Imdad A, Yakoob MY, Bhutta ZA. Effect of breastfeeding promotion interventions on breastfeeding rates, with special focus on developing countries. *BMC Public Health*. 2011;11(3):24.
34. Onbaşı Ş, Duran R, Çiftdemir NA, Vatanserver Ü, Acunaş B, Süt N. Doğum öncesi anne adaylarına verilen emzirme ve anne sütü eğitiminin emzirme davranışları üzerine etkisi. *Türk Pediatri Arşivi*. 2011;46(1):75-80. doi:10.4274/tpa.46.13
35. Özkara H, Fidancı BE, Yıldız D, Kaymakamgil Ç. Emzirme danışmanlığı. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 2016; 15(6):551-555.

Tablolar**Tablo 1:** Annelerin bazı tanımlayıcı özellikleri (n=170)

Değişkenler		n	%
Annelerin yaşı (yıl)	25 yaş ve altı	26	15,3
	25 yaş üzeri	144	84,7
Yaş ortalaması±SS*=31,1±4,6 (Min=19, max=42)			
Eğitim durumu	En fazla ortaokul mezunu	106	62,4
	En az lise mezunu	64	37,6
Çalışma durumu	Evet	27	15,9
	Hayır	143	84,1
Gelir durum algısı	Kötü	27	15,9
	Orta/İyi	143	84,1
Aile tipi	Çekirdek	111	65,3
	Geniş	59	34,7
Doğum şekli	Normal vajinal doğum	115	67,6
	Sezaryen	55	32,4
Yaşayan çocuk sayısı	1	50	29,4
	2 ve üzeri	120	70,6
Yaşayan çocuk sayısı ortalaması±SS*=2,11±0,07 (Min:1, max:5)			
Anne sütü/emzirme ile ilgili bilgi durumu	Alan	122	71,8
	Almayan	48	28,2
Ek gıda, ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli ile ilgili bilgi durumu	Alan	94	55,2
	Almayan	76	44,8

*Standart sapma

Tablo 2: Annelerin bebeklerini emzirme konusundaki tutumları (n=170)

Değişkenler		n	%
Doğumdan sonra ilk emzirme zamanı	İlk bir saat	122	71,7
	İlk 2 saat	34	20,0
	İlk 6 saat ve üzeri	14	8,3
Bebegini ilk bir saat içinde emzirmeme nedeni (n=48)	Sütüm gelmedi	17	35,4
	Bebekte problem vardı/ küvezde kaldı	13	27,0
	Bebek emmedi	8	16,7
	Sezaryenden geç çıktım	6	12,6
	Meme ucumda problem vardı	4	8,3
Bebeğe ilk verilen besin	Anne sütü	138	81,2
	Formül mama	17	10,0
	Su/Şekerli su	15	8,9
Bebeğe sadece anne sütü verme süresi	2> ay	26	15,3
	2-4 ay	45	26,5
	6> ay	99	58,2
Annelerin sadece anne sütü verme süre ortalaması±SS*(ay) 3,50±1,60			

*Standart sapma

Tablo 3: Annelerin ek gıdalara başlama konusundaki tutumları (n=170)

Değişkenler		n	%
Ek gıdalara başlama önerisi	Kendi isteği	93	54,7
	Doktor/ebe/hemşirenin önerisi	46	27,1
	Aile büyüklerimin önerisi	31	18,2
Formül mama verme durumu	Evet	93	54,7
	Hayır	77	45,3
Formül mamayı ilk verme zamanı (ay) (n=93)	0-1	32	34,4
	2-3	55	59,2
	4-6	6	6,4
Formül mama dışında ek gıdaya başlama zamanı (ay)	0-1	7	4,2
	2-3	110	64,7
	4-6	53	31,1
Ek gıda olarak verilen ilk besin	Formül mamalar/diğer mamalar	82	50,3
	Yoğurt	43	26,3
	Meyve suyu ve püresi	36	12,2
	Çorbalar	20	8,2
	Muhallebi/cici bebe	5	3,0
Annelerin ek gıdaya erken başlama nedenleri*	Bebeğimin doymadığını düşünüyordum		
	Bebeğim çok ağlıyordu	90	25,3
	Bebeğim kilo almıyordu	66	18,5
	Bebeğim yaşıtlarından zayıftı	54	15,2
	Sütüm yetersizdi/yoktu/gelmiyordu	35	9,8
	Bebeğimin her şeyden tatmasını istiyordum	27	7,6
	Anne sütünün vitamin açısından bebeğime yetmeyeceğini düşündüm	22	6,1
	Çalışıyordum/düzenli emziremiyordum	17	4,7
	Mamaları reklamlarda gördüm sağlıklı diye	7	1,9
	Çevremdekilerin baskısı nedeniyle	6	1,6
	Kayınvalidem veriyor/beni dinlemiyor	6	1,6
	Sağlık çalışanı tavsiye etti	6	1,6
	Bebeğim hasta oldu/emmeyi reddetti	5	1,4
	3	0,8	

*Birden fazla yanıt verilmiştir.

Tablo 4: Annelerin bazı tanımlayıcı özelliklerine göre sadece anne sütü (SAS) verme ortalamalarının karşılaştırılması

Değişkenler		n	%	Bebeklerin SAS alma süre ortalaması \pm SS*(ay)	P
Annelerin yaşı (yıl)	25 yaş ve altı	26	15,3	3,23 \pm 1,73	0,032 ¹
	25 yaş üstü	144	84,7	3,55 \pm 1,57	
Eğitim durumu	En fazla ortaokul	106	62,4	3,45 \pm 1,64	0,980
	En az lise	64	37,6	3,23 \pm 1,57	
Çalışma durumu	Evet	27	15,9	3,48 \pm 1,55	0,447
	Hayır	143	84,1	3,59 \pm 1,85	
Gelir durum algısı	Kötü	27	15,9	3,52 \pm 1,31	0,010 ¹
	Orta/İyi	143	84,1	3,50 \pm 1,65	
Aile tipi	Çekirdek	111	65,3	3,44 \pm 1,27	0,207
	Geniş	59	34,7	3,83 \pm 1,15	
Doğum şekli	Vajinal doğum	59	34,7	3,33 \pm 1,65	0,001 ¹
	Sezaryen	55	32,4	2,40 \pm 1,87	
Yaşayan çocuk sayısı	1	50	29,4	3,38 \pm 1,70	0,509
	2 ve üzeri	120	70,6	3,55 \pm 1,55	
Anne sütü/emzirme ile ilgili bilgi durumu	Alan	122	71,8	3,94 \pm 1,37	0,054 ¹
	Almayan	48	28,2	3,33 \pm 1,65	
Ek gıda, ek gıdalara geçiş zamanı ve şekli ile ilgili bilgi durumu	Alan	94	55,2	3,78 \pm 1,50	0,041 ¹
	Almayan	76	44,8	3,28 \pm 1,64	

*Standart sapma, ¹Mann whitney testi

